УДК 340.134(091):336.74]:343.3/.7
DOI https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2026-4-16

ЕВОЛЮЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ КРИПТОВАЛЮТИ: ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ

Корабель Марія Георгіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно правових дисциплін, кримінального права та процесу
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
masher-k@ukr.net
https://orcid.org/0000-0002-8703-7003

Павленко Тетяна Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно правових дисциплін, кримінального права та процесу
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
pavlenkotatyana7@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-6019-1086

Ждан Микола Дмитрович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права
імені професора О. І. Процевського
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
zhdannik9@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-7773-0402

Мета. *Метою дослідження є комплексний аналіз історичних передумов виникнення криптовалюти та еволюції нормативно-правового регулювання суспільних відносин у сфері її використання в Україні, а також визначення особливостей і меж кримінально-правової охорони криптовалюти та етичних засад її криміналізації. Особливу увагу приділено встановленню взаємозв'язку між формуванням правового статусу криптовалюти та можливістю визнання її предметом кримінальних правопорушень, а також визначенню допустимих меж кримінально-правового втручання у сферу цифрових активів.*

Методи. *У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. За допомогою історико-правового методу простежено основні етапи становлення криптовалюти та розвитку законодавства у відповідній сфері. Формально-юридичний метод застосовано для аналізу нормативно-правових положень, що визначають правову природу та статус криптовалюти і віртуальних активів. Системний метод дозволив розглянути кримінально-правову охорону віртуальних активів у взаємозв'язку з іншими напрямами правового регулювання. За допомогою методу аналізу та узагальнення визначено основні проблеми криміналізації суспільно небезпечних діянь, пов'язаних із використанням криптовалюти, та сформульовано відповідні висновки.*

Результати. *Установлено, що розвиток криптовалюти як результат еволюції електронних платіжних систем, цифрових грошей та децентралізованих технологій відбувався значно швидше, ніж формування належної нормативно-правової бази. Проаналізовано еволюцію підходів до правового регулювання криптовалюти в Україні – від початкової правової невизначеності та спроби співвіднести Bitcoin із традиційними правовими категоріями до поступового нормативного визнання поняття «віртуальний актив». Обґрунтовано, що визначення правової природи криптовалюти має принципове значення для кримінального права, оскільки створює передумови для визначення можливості визнання її предметом кримінальних правопорушень. Встановлено, що криптовалюта може мати самостійне майнове значення та водночас використовуватися у механізмах учинення суспільно небезпечних діянь, зокрема шахрайства, незаконного заволодіння майном, легалізації незаконно одержаних активів та інших правопорушень. Досліджено етичні аспекти криміналізації та визначено основними орієнтирами суспільну небезпечність діяння, справедливість, пропорційність, правову визначеність і принцип ultima ratio.*

Висновки. *Розвиток законодавства у сфері криптовалюти є закономірною реакцією держави на трансформацію суспільних відносин під впливом цифрових технологій. Водночас своєчасне нормативне*

© Корабель М. Г., Павленко Т. А., Ждан М. Д., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

реагування не повинно призводити до необґрунтованого розширення кримінально-правової заборони. Криміналізація має стосуватися не криптовалюти як технологічного чи майнового явища, а конкретних суспільно небезпечних діянь, пов'язаних із її використанням. Подальше вдосконалення кримінально-правової охорони віртуальних активів має здійснюватися відповідно до динаміки розвитку суспільних відносин із забезпеченням балансу між ефективним захистом майнових інтересів, протидією кримінальним правопорушенням та недопущенням надмірного втручання у правомірний обіг цифрових активів.

Ключові слова: *криптовалюта, предмет кримінального правопорушення, кримінально-правова охорона, криміналізація, кримінальне правопорушення, суспільна небезпечність, історичні передумови розвитку законодавства, етичні аспекти, порівняльне правознавство, кримінальна відповідальність.*

THE EVOLUTION OF CRYPTOCURRENCY LEGISLATION: HISTORICAL BACKGROUND AND ETHICAL ASPECTS OF CRIMINALIZATION

Korabel Mariia Georgiivna,
Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of State Law Disciplines,
Criminal Law and Procedure
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
masher-k@ukr.net
https://orcid.org/0000-0002-8703-7003

Pavlenko Tetiana Anatoliivna,
Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of State Law Disciplines,
Criminal Law and Procedure
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
pavlenkotatyana7@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-6019-1086

Zhdan Mykola Dmytrovych,
Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Civil Law Disciplines and Labor Law
named after Professor O. I. Protsevsky
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
zhdannik9@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-7773-0402

Purpose. *The purpose of this study is to conduct a comprehensive analysis of the historical preconditions for the emergence of cryptocurrency and the evolution of the legal framework governing social relations related to its use in Ukraine, as well as to identify the characteristics and limits of criminal law protection for cryptocurrency and the ethical foundations for its criminalization. Particular attention is paid to establishing the relationship between the formation of the legal status of cryptocurrency and the possibility of recognizing it as the subject of criminal offenses, as well as to determining the permissible limits of criminal law intervention in the sphere of digital assets.*

Methods*. A combination of general scientific and specialized legal methods was used in the course of the study. The historical-legal method was used to trace the main stages in the emergence of cryptocurrency and the development of legislation in this field. The formal-legal method was applied to analyze the legal provisions defining the legal nature and status of cryptocurrency and virtual assets. The systemic method allowed for an examination of the criminal law protection of virtual assets in relation to other areas of legal regulation. Using the method of analysis and generalization, the main problems of criminalizing socially dangerous acts related to the use of cryptocurrency were identified, and corresponding conclusions were formulated.*

Results. *It has been established that the development of cryptocurrency – as a result of the evolution of electronic payment systems, digital money, and decentralized technologies – occurred much more rapidly than the formation of an appropriate regulatory framework. This study analyzes the evolution of approaches to the legal regulation of cryptocurrency in Ukraine – from initial legal uncertainty and attempts to classify Bitcoin within traditional legal categories to the gradual regulatory recognition of the concept of a "virtual asset." It is argued that defining the legal nature of cryptocurrency is of fundamental importance for criminal law, as it establishes the prerequisites for determining whether it can be recognized as the subject of criminal offenses. It has been established that cryptocurrency can have independent property value and,*

at the same time, be used in mechanisms for committing socially dangerous acts, in particular fraud, unlawful appropriation of property, money laundering, and other offenses. The ethical aspects of criminalization have been examined, and the following key guiding principles have been identified: the social danger of the act, fairness, proportionality, legal certainty, and the principle of ultima ratio.

Conclusions. *The development of legislation in the field of cryptocurrency is a natural response by the state to the transformation of social relations under the influence of digital technologies. At the same time, a timely regulatory response should not lead to an unjustified expansion of criminal law prohibitions. Criminalization should not target cryptocurrency as a technological or property-related phenomenon, but rather specific socially harmful acts associated with its use. Further improvement of the criminal law protection of virtual assets should be carried out in accordance with the dynamics of the development of social relations, ensuring a balance between the effective protection of property interests, the prevention of criminal offenses, and the avoidance of excessive interference in the lawful circulation of digital assets.*

Keywords: *cryptocurrency, subject matter of a criminal offense, criminal law protection, criminalization, criminal offense, social danger, historical background of legislative development, ethical aspects, comparative law, criminal liability.*

Вступ. Розвиток цифрових технологій упродовж останніх десятиліть став передумовою трансформації звичних уявлень про гроші, власність, економічні відносини та способи здійснення майнових операцій. Одним із найбільш показових результатів такої трансформації стало виникнення криптовалюти, передумови якого сформувалися в процесі поступового розвитку електронних платіжних систем, концепцій цифрових грошей та децентралізованих технологій. Важливим етапом цього розвитку стала поява у 2009 році Bitcoin – першої децентралізованої криптовалюти, що продемонструвала можливість функціонування системи цифрової передачі вартості без традиційного централізованого посередника (Bitcoin P2P e-cash paper, 2008). Подальший розвиток сприяв появі значної кількості інших криптоактивів, розширенню сфер їх використання та формуванню міжнародного ринку віртуальних активів. Унаслідок цього криптовалюта набула самостійного економічного та майнового значення. Так, виникла потреба у формуванні належних правових механізмів регулювання відносин, пов'язаних із створенням, зберіганням, передачею та використанням віртуальних активів.

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває у сфері кримінального права. Криптовалюта може виступати не лише інструментом або засобом учинення кримінальних правопорушень, а й безпосереднім предметом посягання, що актуалізує питання визначення її місця в системі об'єктів та предметів кримінально-правової охорони.

Актуальність теми. Розвиток криптовалют відбувався значно швидше, ніж формування відповідних правових механізмів їх регулювання. Така ситуація породжує низку проблем щодо визначення правової природи криптовалюти та віртуальних активів, можливості застосування до посягань на них традиційних складів кримінальних правопорушень, а також доцільності встановлення спеціальної кримінальної відповідальності за окремі суспільно небезпечні діяння у цій сфері. Таким чином, проблема полягає не лише у відсутності або недостатній визначеності окремих правових норм, а й у необхідності встановлення системного підходу до кримінально-правової охорони відносин у сфері обігу віртуальних активів.

Окремого наукового осмислення потребує питання меж криміналізації суспільно небезпечних діянь, пов'язаних із криптовалютою. Сам по собі факт використання криптовалюти не може розглядатися як достатня підстава для кримінально-правового втручання, оскільки вона може використовуватися як у правомірній господарській та інвестиційній діяльності, так і як інструмент учинення кримінальних правопорушень.

У цьому контексті особливого значення набувають етичні критерії криміналізації. Розширення кримінально-правової охорони у сфері віртуальних активів має здійснюватися з дотриманням принципів справедливості, пропорційності, правової визначеності тощо. Надмірна криміналізація може створити ризик необґрунтованого обмеження правомірної діяльності учасників цифрової економіки та інновацій. Водночас недостатня кримінально-правова охорона здатна залишити без належного захисту майнові інтереси осіб та суспільні відносини, які виникають у процесі обігу віртуальних активів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони віртуальних активів та протидії суспільно небезпечним посяганням, пов'язаним із їх використанням.

Предметом дослідження є історичні передумови виникнення криптовалюти, особливості її становлення, положення кримінального законодавства щодо охорони віртуальних активів, а також етичні та кримінально-правові засади криміналізації посягань на них.

Метою дослідження є аналіз історичних передумов виникнення криптовалюти та сучасних підходів до її кримінально-правової охорони, визначення доцільності й меж криміналізації суспільно небезпечних посягань з урахуванням принципів справедливості, пропорційності, правової визначеності тощо.

1. Історичні передумови криміналізації

Важливим аспектом дослідження є простеження еволюції підходів держави до нормативно-правового регулювання обігу криптовалют в Україні. Формування відповідного правового поля відбувалося поступово

та характеризувалося зміною ставлення державних органів до правової природи криптовалюти, з метою встановлення правил щодо операцій із нею. Така еволюція має важливе значення для визначення сучасного стану кримінально-правової охорони віртуальних активів.

Як слушно зазначає Ігор Дашутін, доктор юридичних наук, суддя Верховного Суду в Касаційному адміністративному суді, однією з перших офіційних спроб визначити правовий статус криптовалюти в Україні можна вважати роз'яснення Національного банку України «Щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/крипто валюти» Bitcoin» від 10 листопада 2014 року. У зазначеному документі Bitcoin розглядався як «грошовий сурогат», який не має забезпечення реальною вартістю та не може використовуватися фізичними і юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки таке використання, на думку Національного банку України, суперечило положенням українського законодавства (Дашутін І., 2022).

Подібний підхід був відображений і в листі Національного банку України від 8 грудня 2014 року № 29-208/72889 (Національний банк України. Лист № 29-208/72889, 2014), у якому Bitcoin також визначався як грошовий сурогат, не забезпечений реальною вартістю. Таким чином, на початковому етапі державного реагування криптовалюта фактично розглядалася як традиційна категорія грошей та грошових сурогатів, а не як самостійний цифровий актив із властивими йому економічними та майновими характеристиками.

Проте, Листом Національного банку України від 23 березня 2018 року № 40-0006/16290 (Національний банк України. Лист № 40-0006/16290, 2018) було визнано таким, що втратив актуальність, лист від 8 грудня 2014 року. Це свідчило про поступову зміну підходу держави до оцінки криптовалюти та про необхідність пошуку нових правових механізмів регулювання відносин, пов'язаних із цифровими активами. Так, період 2014–2018 років можна охарактеризувати як початковий етап формування державної політики щодо криптовалюти, для якого була характерна значна правова невизначеність та спроба співвіднести нове цифрове явище з уже існуючими правовими категоріями.

2. Етичні аспекти криміналізації

Еволюція нормативно-правового регулювання криптовалют в Україні свідчить про поступове формування їх правового статусу та пристосування національного законодавства до нових економічних реалій. Визначення правової природи криптовалюти та її місця у системі об'єктів майнових правовідносин має значення для кримінального права, оскільки саме встановлення її юридичного статусу створює передумови для визнання криптовалюти предметом кримінальних правопорушень.

Визначення правового статусу криптовалюти як передумови її визнання предметом кримінальних правопорушень, своєю чергою, потребує врахування не лише юридичних, економічних і технологічних чинників, а й етичних аспектів розвитку кримінального законодавства. У процесі адаптації права до нових суспільних відносин держава має не лише реагувати на виникнення нових форм суспільно небезпечної поведінки, а й визначати допустимі межі кримінально-правового втручання. Особливої актуальності це набуває щодо криптовалюти, оскільки її природа істотно відрізняється від традиційних предметів майнових та господарських правовідносин.

Одним із ключових критеріїв криміналізації у цій сфері має виступати суспільна небезпечність відповідного діяння. Зростання кількості випадків шахрайства, незаконного заволодіння майном та отримання неправомірної вигоди із використанням криптовалюти свідчить про необхідність належної кримінально-правової оцінки таких діянь. Водночас поширення криптовалюти у протиправній діяльності обумовлює необхідність визначення її правового статусу та можливості визнання її предметом різних кримінальних правопорушень.

Складність кримінально-правового регулювання обігу криптовалюти зумовлена, з одного боку, криптовалюта може виступати самостійним майновим активом, що має економічну цінність та може бути предметом цивільно-правових відносин. З іншого боку, вона може використовуватися як предмет різних кримінальних правопорушень, у тому числі для приховування походження незаконно одержаної вигоди, здійснення незаконних фінансових операцій, а в окремих випадках для фінансування тероризму чи іншої особливо тяжких злочинів. Така особливість істотно ускладнює визначення меж кримінально-правової охорони криптовалюти. Якщо у традиційних майнових відносинах предмет кримінального правопорушення, як правило, має чітко визначену правову та матеріальну природу, то цифрова форма криптовалюти потребує іншого підходу до встановлення її юридичних властивостей. У зв'язку з цим постає питання про те, чи може криптовалюта розглядатися як предмет таких кримінальних правопорушень, як шахрайство, незаконне заволодіння майном, легалізація майна, одержаного злочинним шляхом, та інших кримінально караних діянь.

3. Криптовалюта, як предмет кримінального правопорушення

Важливим етапом розвитку нормативно-правового регулювання відносин у сфері обігу криптовалют в Україні стало прийняття 6 грудня 2019 року Верховною Радою України Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 361-IX, який набрав чинності 28 квітня 2020 року (Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження

ISSN: 2307-8049 (Print)
ISSN: 2663-2799 (Online)

зброї масового знищення: Закон України № 361-IX, 2019). Зазначеним Законом було запроваджено поняття «віртуальний актив», під яким визначається цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати та яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей. Поява такого визначення стала важливим кроком у нормативному визнанні цифрових активів, водночас засвідчивши, що розвиток відповідних суспільних відносин випереджає формування нормативно-правової бази.

Варто погодитися з Ігорем Дашутіним, що розвиток законодавства у сфері криптовалют має відбуватися відповідно до динаміки розвитку суспільних відносин, які ним регулюються (Дашутін І., 2022). Водночас швидкість законодавчого реагування не повинна призводити до необґрунтованої криміналізації. Навпаки, оновлення кримінального законодавства має поєднувати своєчасність реагування на нові суспільно небезпечні явища з дотриманням принципів правової визначеності, справедливості та пропорційності.

Саме тому вдосконалення кримінально-правової охорони у сфері віртуальних активів потребує постійного співвіднесення нормативних положень із фактичним розвитком суспільних відносин. Такий підхід дозволить своєчасно виявляти прогалини кримінально-правового регулювання, визначати необхідність його адаптації та водночас запобігати надмірному втручанню кримінального закону у правомірний обіг цифрових активів.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що розвиток законодавства у сфері криптовалюти в Україні відбувався поступово, від правової невизначеності та спроби співвіднести криптовалюту з традиційними правовими категоріями до її нормативного визнання як окремого цифрового активу. Така еволюція відображає об'єктивну потребу законодавства реагувати на динамічний розвиток нових суспільних відносин, які виникають у цифровому середовищі.

Формування правового статусу криптовалюти має безпосереднє значення для кримінального права, оскільки визначеність її юридичної природи є передумовою належної кримінально-правової оцінки посягань, пов'язаних із її використанням. Поширення шахрайства, незаконного заволодіння майном, легалізації незаконно одержаних активів та інших суспільно небезпечних діянь із використанням криптовалюти свідчить про необхідність забезпечення належного рівня її кримінально-правової охорони. Визначальним критерієм має бути суспільна небезпечність конкретного діяння, а кримінально-правове втручання повинно відповідати принципам справедливості, пропорційності, правової визначеності, тощо.

Подальший розвиток законодавства у цій сфері має здійснюватися відповідно до динаміки суспільних відносин, забезпечуючи своєчасне реагування на нові форми суспільно небезпечних посягань, але водночас не допускаючи необґрунтованої криміналізації. Оптимальна модель кримінально-правової охорони криптовалюти має ґрунтуватися на балансі між захистом майнових інтересів учасників цифрової економіки та забезпеченням свободи правомірного використання цифрових технологій.

Декларація про використання штучного інтелекту. Під час підготовки статті інструменти ШІ використано виключно для мовного редагування.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. 1. Bitcoin P2P e-cash paper URL: https://www.metzdowd.com/pipermail/cryptography/2008-October/014810.html.

2. 2. Дашутін Ігор Криптовалюта в Україні має правову форму т.з. «віртуального активу». *Судово-юридична газета*. 01 червня 2022. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1280727/?utm_source=chatgpt.com.

3. 3. Національний банк України. Лист від 08.12.2014 р. № 29-208/72889 URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/LB14375?ed=2014_12_08.

4. 4. Національний банк України. Лист від 22.03.2018 р. № 40-0006/16290. URL: https://ips.ligazakon.net/document/LB18067.

5. 5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 6 грудня 2019 року № 361-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text

REFERENCES:

1. Bitcoin P2P e-cash paper URL: https://www.metzdowd.com/pipermail/cryptography/2008-October/014810.html [in English].

2. Dashutin Ihor Kryptovaliuta v Ukraini maie pravovu formu t.z. «virtualnoho aktyvu» [Cryptocurrency in Ukraine is legally classified as a so-called «virtual asset»] (2022). Sudovo-yurydychna hazeta. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1280727/?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].

3. Natsionalnyi bank Ukrainy (2014). Lyst vid 08.12.2014. № 29-208/72889 Національний банк України. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/LB14375?ed=2014_12_08 [in Ukrainian].

4. Natsionalnyi bank Ukrainy (2018). Lyst vid 22.03.2018 p. № 40-0006/16290. URL: https://ips.ligazakon.net/document/LB18067 [in Ukrainian].

5. Pro zapobihannia ta protydiiu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia [On Preventing and Combating the Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime, the Financing of Terrorism, and the Financing of the Proliferation of Weapons of Mass Destruction] (2019). Zakon Ukrainy vid 6 hrudnia 2019 № 361-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 10.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.11.2026